

ЄВРОПЕЙСЬКІ ПРИРОДООХОРОННІ СТАНДАРТИ ТА ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ В СФЕРІ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

EUROPEAN ENVIRONMENTAL STANDARDS AND LEGISLATION OF UKRAINE IN THE FIELD OF AGRICULTURE

Марич Х.М., к.ю.н., доцентка,
доцентка кафедри цивільного права та процесу
Національний університет «Львівська політехніка»

Стаття присвячена дослідженню основних директив ЄС, які закріплюють природоохоронні вимоги щодо діяльності в сфері сільського господарства та стан їх впровадження у національне законодавство України.

Одним із завдань державної політики України в агропромисловому секторі щодо захисту довкілля та управління природними ресурсами у сільському господарстві є наближення національного законодавства, стандартів та практик до загальноєвропейських принципів ведення політики сталого сільського господарства та належних сільськогосподарських практик.

Серед європейських стандартів природоохоронного спрямування, що поширюються на сферу сільського господарства, варто виділити ті, що закріплюють природоохоронні вимоги безпосередньо до сільськогосподарської діяльності та ті, що закріплюють природоохоронні вимоги до різних видів господарської діяльності, в тому числі і сільськогосподарської. Окрему групу директив ЄС утворюють європейські стандарти якості харчових продуктів, що отримані і в результаті сільськогосподарської діяльності.

Згідно з Угодою про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, Україна взяла на себе зобов'язання імплементувати низку природоохоронних директив зокрема, Директиву Ради № 91/676/ЄС від 12 грудня 1991 р. «Про захист вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел», Директиву Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 р. «Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проєктів на довкілля (кодифікація)», Директиву Європейського Парламенту і Ради 2001/18/ЄС від 12 березня 2001 р. «Про навмисне вивільнення у довкілля генетично модифікованих організмів та про скасування Директиви Ради 90/220/ЄЕС» тощо. Сьогодні наша держава ще не повною мірою виконала свої зобов'язання, щодо імплементції у національне законодавство нормативних положень Європейського Союзу у сфері сільського господарства. Також недостатньо відтворити положення директив ЄС в національних нормативно-правових актах, важливо забезпечити дієвий механізм їх практичного впровадження.

Ключові слова: сільське господарство, аграрне виробництво, охорона довкілля, європейські стандарти, стандарти.

The article is devoted to the study of the main EU directives that establish environmental protection requirements for activities in the field of agriculture and the state of their implementation in the national legislation of Ukraine.

One of the tasks of the state policy of Ukraine in the agro-industrial sector regarding the protection of the environment and the management of natural resources in agriculture is the approximation of national legislation, standards and practices to the pan-European principles of sustainable agriculture policy.

Among the European environmental protection standards that apply to the field of agriculture, it is worth highlighting those that establish environmental protection requirements directly for agricultural activity and those that establish environmental protection requirements for various types of activity, including agricultural. A separate group of EU directives is formed by European quality standards for food products obtained as a result of agricultural activities.

According to the Association Agreement between Ukraine, of the one part, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, of the other part, Ukraine undertook to implement such environmental directives as, Council Directive 91/676/EEC of 12 December 1991 concerning the protection of waters against pollution caused by nitrates from agricultural sources, Directive 2011/92/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the assessment of the effects of certain public and private projects on the environment (codification), Directive 2001/18/EC of the European Parliament and of the Council of 12 March 2001 on the deliberate release into the environment of genetically modified organisms and repealing Council Directive 90/220/EEC etc. Today our state has not yet fully fulfilled its obligations regarding the implementation into national legislation of the regulatory provisions of the European Union in the field of agriculture. It is also not enough to reproduce the provisions of EU directives in national legal acts, it is important to ensure an effective mechanism for their practical implementation.

Key words: agriculture, agricultural production, environment protection, European standards, standards.

Постановка проблеми. Аграрний сектор будучи провідною галуззю національної економіки України, базовою складовою якого є сільське господарство, формує продовольчу, а у певних межах і екологічну та інші види безпеки. Включення природоохоронних вимог в державну аграрну політику і національне законодавство України, яким регулюється сільськогосподарська діяльність та виробництво продуктів харчування є умовою забезпечення сталого розвитку. Сталий сільськогосподарський розвиток в Україні неможливий без відповідності високими європейським екологічними стандартами сільськогосподарського виробництва. Тому, важливим є наближення національного законодавства, стандартів та практик в аграрному секторі до загальноєвропейських принципів ведення політики сталого сільського господарства. При цьому, наближення вітчизняного законодавства у сфері сільськогосподарського виробництва до європейських стандартів є умовою євроінтеграційного

процесу нашої держави, що своєю чергою вказує на актуальність такого дослідження.

Аналіз останніх досліджень. Питання адаптації природоохоронного законодавства України до відповідних нормативних положень ЄС досліджували, такі науковці, як: В. І. Андрейцев, Г. В. Анісімова, Г. І. Балюк, А. П. Гетьман, І. І. Каракаш, В. В. Костицький, М. В. Краснова, Н. Р. Малишева, А. К. Соколова та інші.

Мета статті – дослідити основні директиви ЄС, що закріплюють природоохоронні вимоги щодо діяльності у сфері сільського господарства та стан їх впровадження у національне законодавство.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [6], основні положення спрямовані на покращення якості довкілля та зменшення негативного впливу, в тому числі і сільськогосподарської діяльності на довкілля містить

глава 6 «Навколишнє середовище» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво», а також окремі положення – глава 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» розділу V «Економічне і галузеве співробітництво».

Так, глава 6 «Навколишнє середовище» спрямована на збереження, захист, поліпшення і відтворення якості навколишнього середовища, захист громадського здоров'я, розсудливе та раціональне використання природних ресурсів та заохочення заходів на міжнародному рівні, спрямованих на вирішення регіональних і глобальних проблем навколишнього середовища, *inter alia*, у таких сферах: а) зміна клімату; б) екологічне управління та аналітичне питання, зокрема освіта й навчальна підготовка, доступ до інформації з питань навколишнього середовища та процесу прийняття рішень; с) якість атмосферного повітря; д) якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище; е) управління відходами та ресурсами; ф) охорона природи, зокрема збереження і захист біологічного та ландшафтного різноманіття (екомережі); г) промислове забруднення і промислові загрози; h) хімічні речовини; і) генетично-модифіковані організми, в тому числі у сільському господарстві; j) шумове забруднення; k) цивільний захист, зокрема стихійні лиха і антропогенні загрози; l) міське середовище; m) екологічні збори.

Крім того, що стосуються ГМО, відповідні положення передбачені також у главі 4 «Санітарні та фітосанітарні заходи», розділу IV «Торгівля і питання, пов'язані з торгівлею».

Співробітництво згідно з главою 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» охоплює такі сфери: а) сприяння взаємному розумінню політик у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій; б) посилення адміністративних спроможностей на центральному та місцевому рівнях щодо планування, оцінки та реалізації політики; с) заохочення сучасного та сталого сільськогосподарського виробництва, з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва й використання біотехнологій, *inter alia* шляхом впровадження найкращих практик у цих сферах; д) обмін знаннями та найкращими практиками щодо політики розвитку сільських територій з метою сприяння економічному добробуту сільських громад; е) покращення конкурентоспроможності сільськогосподарської галузі та ефективності і прозорості ринків, а також умов для інвестування; ф) поширення знань шляхом проведення навчальних та інформаційних заходів; г) сприяння інноваціям шляхом проведення досліджень та просування системи дорадництва до сільськогосподарських виробників; h) посилення гармонізації з питань, які обговорюються в рамках міжнародних організацій; і) обмін найкращими практиками щодо механізмів підтримки політики у сфері сільського господарства та розвитку сільських територій; j) заохочення політики якості сільськогосподарської продукції у сферах стандартів продукції, вимог щодо виробництва та схем якості.

При цьому, імплементація директив ЄС, що закріплюють природоохоронні вимоги щодо діяльності у сфері сільського господарства є складовою Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейською спільнотою з атомної енергії та їхніми державами-членами.

Важливою директивою, що закріплює природоохоронні вимоги безпосередньо до сільськогосподарської діяльності є Директива Ради № 91/676/ЄС від 12 грудня 1991 р. «Щодо захисту вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел» [7] (так звана «Нітратна директива») – директива, що безпосередньо спрямована на забезпечення природоохоронних вимог

саме в сфері сільського господарства, адже метою цієї Директиви є зменшення забруднення води, спричиненого чи викликаного нітратами з сільськогосподарських джерел та запобігання такому забрудненню в майбутньому.

Впровадження в Україні Нітратної директиви, передбачає виконання низки завдань, а саме: прийняття національного законодавства та визначення уповноваженого органу/органів, визначення зон, вразливих до (накопичення) нітратів, запровадження планів дій для зон, вразливих до (накопичення) нітратів, запровадження програм моніторингу. Сьогодні вже прийнято Методику визначення зон, вразливих до (накопичення) нітратів (затверджена наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15 квітня 2021 р.) [1], Правил щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування окремих агрохімікатів, (затверджені наказом Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24 листопада 2021 р.) [2].

Також згідно з Нітратною директивою, з метою забезпечення для всіх вод загального рівня захисту від забруднення необхідно розробити кодекс або кодекси належної сільськогосподарської практики для застосування фермерами на добровільній основі та за необхідності розробити програму, включаючи надання підготовки та інформації фермерам, для сприяння застосуванню кодексу (кодексів) належної сільськогосподарської практики.

Крім того, для оцінювання дієвості програм дій слід виробити та реалізувати належні програми моніторингу, а також треба забезпечити моніторинг концентрації нітратів у прісних водах.

Не менш важливими для охорони навколишнього природного середовища є директиви, що закріплюють природоохоронні вимоги до різних видів господарської діяльності, в тому числі і сільськогосподарської.

Зокрема, Директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 р. «Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проєктів на довкілля (кодифікація)» [4] – застосовується до оцінювання впливу на довкілля публічних і приватних проєктів, які можуть мати значний вплив на довкілля. Відповідно виконуючи завдання впровадження Директиви Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС, Верховною Радою України прийнято Закон України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 р. Так, в Законі України «Про оцінку впливу на довкілля», містяться як загальні для різних сфер господарювання вимоги природоохорони, так і спеціальні положення спрямовані на забезпечення екологізації сфери сільського господарства. Наприклад, п. 19 ч. 2 і п. 2 ч. 3 ст. Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» [5] відносять відповідно до першої та другої категорій видів планованої діяльності та об'єктів, які можуть мати значний вплив на довкілля і підлягають оцінці впливу на довкілля – потужності для інтенсивного вирощування птиці (60 тисяч місць і більше), у тому числі бройлерів (85 тисяч місць і більше), свиней (3 тисячі місць для свиней понад 30 кілограмів або 900 місць для свиноматок) та – сільське господарство, лісівництво та водне господарство.

Одним з найефективніших напрямів екологізації сільського господарства є органічне сільськогосподарське виробництво, що є більш стійким, ніж традиційне і завдає менше шкоди навколишньому середовищу.

В Додатку XXXVIII глави 17 «Сільське господарство та розвиток сільських територій» [6] визначено низку регламентів ЄС, що є частиною юридичних стандартів, які розглядаються Українською стороною при поступовому наблизенні законодавства по сектору «Органічне фермерство». Зокрема, Регламент Ради (ЄС) № 834/2007 від 28 червня 2007 р. про органічне виробництво та маркування органічної продукції, який скасовує Регламент (ЄС) № 2092/91, Регламент Комісії

(ЄС) № 889/2008 від 05 вересня 2008 р., що визначає детальні правила імплементації Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 про органічне виробництво та маркування органічної продукції стосовно органічного виробництва, маркування і контролю, Регламент Комісії (ЄС) № 1235/2008 від 08 грудня 2008 р., що визначає детальні правила імплементації Регламенту Ради (ЄС) № 834/2007 про умови імпорту органічних продуктів з третіх країн.

Відповідно на виконання зобов'язань України, передбачених Угодою про асоціацію, у сфері сільського господарства було прийнято Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 р., Порядок (детальні правила) органічного виробництва та обігу органічної продукції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 23 жовтня 2019 р. № 970, Порядок сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 21 жовтня 2020 р. № 1032 тощо.

Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 р. [3], визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах.

Дотримання європейських стандартів спрямованих на покращення якості довкілля та зменшення негатив-

ного впливу сільськогосподарської діяльності на довкілля є умовою аграрного виробництва в країнах ЄС. Така екоорієнтація аграрного сектору є також і передумовою для отримання екологічно безпечних харчових продуктів. Процес адаптації вітчизняного законодавства до європейських вимог щодо якості та безпечності харчових продуктів відображається на конкурентних позиціях вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішньому ринку. Тому аналіз європейських стандартів якості харчових продуктів, а також стан їх впровадження в національне законодавство та дотримання вітчизняними сільськогосподарськими виробниками стане предметом подальших наукових досліджень.

Висновки. Таким чином, серед європейських стандартів природоохоронного спрямування, що поширюються на сферу сільського господарства, варто виділити ті, що закріплюють природоохоронні вимоги безпосередньо до сільськогосподарської діяльності та ті, що закріплюють природоохоронні вимоги до різних видів господарської діяльності, в тому числі і сільськогосподарської.

При подальшому формуванні державної аграрної політики і державної екологічної політики, необхідно включати проведення спільних природоохоронних заходів в сфері сільського господарства, при цьому важливо, щоб аграрна політика більшою мірою враховувала екологічну політику. Адже після війни Україні треба не просто відновити аграрний сектор і стабілізувати його, але і забезпечити саме стале сільськогосподарське виробництво, з урахуванням необхідності вимоги навколишнього середовища, зокрема через застосування найкращих сільськогосподарських практик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Методика визначення зон, вразливих до (накопичення) нітратів: наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 15 квітня 2021 р. № 244. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0776-21#Text>.
2. Правил щодо забезпечення родючості ґрунтів і застосування окремих агрохімікатів: наказ Міністерства аграрної політики та продовольства України від 24 листопада 2021 р. № 382. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0034-22#Text>.
3. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: закон України від 10 липня 2018 р. № 2496-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>.
4. Про оцінювання впливу деяких публічних і приватних проєктів на довкілля (кодифікація): директива Європейського Парламенту і Ради 2011/92/ЄС від 13 грудня 2011 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_022-11#Text.
5. Про оцінку впливу на довкілля: закон України від 23 травня 2017 р. № 2059-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2059-19#Text>.
6. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : ратифіковано Законом від 16.09.2014. № 1678-VII. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2277.
7. Щодо захисту вод від забруднення, спричиненого нітратами з сільськогосподарських джерел: директива Ради № 91/676/ЄС від 12 грудня 1991 р. https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987_002-91#Text.